

УДК 591.2.5:616-036.22+355

ТВАРИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА НЕБЕЗПЕКА ВИНИКНЕННЯ ЕПІДЕМІЇ СКАЗУ

Шевчук Л.М., Лапишина О.С.

доктор біологічних наук, професор, професор кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

професор кафедри «Технології медичної діагностики та лікування.

Громадське здоров'я»

(Житомирський медичний інститут Житомирської обласної ради)

ORCID: 0000-0003-4164-514X

здобувачка освіти освітнього рівня бакалавр освітньої програми «Лабораторна діагностика»

***Abstract.** The situation that has developed in Ukraine due to the war has led to an increase in the number of homeless animals and, accordingly, to possible risks of human and animal infection with rabies. Information on the number of recorded cases and preventive measures against rabies in Ukraine in recent years was analyzed. Cases of rabies disease for 2022 were also analyzed and their number increased among hedgehogs and squirrels. An analysis of the available diagnostic methods was carried out.*

***Анотація.** Ситуація, що склалася в Україні через війну, призвела до збільшення кількості безпритульних тварин та, відповідно, до можливих ризиків зараження людини та тварин сказом. Проаналізовано інформацію щодо кількості зафіксованих випадків та проведення профілактичних заходів щодо сказу в Україні за останні роки. Також проаналізовано випадки захворювання сказом за 2022 рік та констатовано зростання їх кількості серед їжаків та білочок. Проведено аналіз доступних методів діагностики.*

***Key words:** rabies, homeless animals, epidemiological situation, prevention, diagnosis.*

***Ключові слова:** сказ, безпритульні тварини, епідеміологічна ситуація, профілактика, діагностика.*

Актуальність проблеми. Коли ми говоримо про війну, ми розуміємо, що вона несе не лише смерть, розруху, голод, а й численні захворювання. Під час багатьох воєн спалах захворюваності нерідко використовували як зброю. Відомо, що трупи померлих від чуми закидали на територію противника. В умовах сучасної війни багато уваги приділяється питанню біологічної зброї та біологічної безпеки. Однак, і без використання біологічної зброї, небезпека епідемій та стрімкого спалаху захворюваності залишається актуальною. На думку багатьох фахівців під час війни може виникнути не одна епідемія, а саме холери, гепатиту через погіршення якості води, тифу через незадовільні санітарно-побутові умови, правця через небезпеку поранень та порушення

цілісності покривів тіла, сказу через стрімке зростання кількості бродячих тварин. Не виключені епідемії і інших захворювань.

Мета дослідження. Метою дослідження стало проаналізувати епідеміологічну ситуацію щодо випадків виявлення сказу в Україні у повоєнний час (до 2022 року) та від початку війни та з'ясувати особливості профілактики та діагностики сказу.

Матеріали та методи. Матеріалом слугували доступні у мережі Інтернет інформаційні матеріали та аналіз літературних джерел.

Результати дослідження. Напевне, у багатьох з нас ця війна асоціюється окрім іншого і з численними випадками порятунку нашими військовими, волонтерами, мирними мешканцями великої кількості тварин, як домашніх, так і диких. Спустілими населеними пунктами переміщуються зграї безпритульних собак, які можуть нести у своїй слині небезпечний вірус. Людство має тривалу історію боротьби зі сказом, що підкреслюється навіть тим, що щороку 28 вересня відзначається Всесвітній день боротьби із цим захворюванням [3]. Ця дата співпадає з днем смерті Луї Пастера, який створив та запровадив вакцину від сказу. Її було отримано шляхом 130 разових пасажів збудника через мозок кроликів. У результаті було отримано вірус, що втратив вірулентність та створено на його основі вакцину, яка врятувала життя хлопчику, який був 14 разів укушений скаженим псом. З того часу розпочала у Франції свою роботу антирабічна станція. Однак вакцинація від сказу не входить до календаря щеплень. Другу у світі установу з профілактики сказу, так звану пастерівську станцію, було відкрито в Одесі. Ця подія відбулась з ініціативи Іллі Мечникова та Миколи Гамалії. Сказ відомий з глибокої давнини. В Україні перша наукова праця про сказ належить Данилу Самойловичу, у якій давалися настанови простому народу як лікуватися у разі отримання укусів від скаженого собаки. [3]

Сказ – це гостре інфекційне захворювання тварин і людини, спричинене нейротропним вірусом, що характеризується стрімким перебігом та завжди закінчується летально. За даними ВООЗ сказ входить в п'ятірку найбільш небезпечних зоонозів, він відмічений на території близько 150 країн світу [3]. Джерелом цього захворювання можуть бути тварини, що мешкають в населених пунктах та поблизу них (міський тип сказу), так і дикі тварини, у першу чергу лисиці (лісовий тип сказу). До того ж, лисиці зараз почали у районах, що не зазнають активних бойових дій, активно розмножуватись через заборону полювання і зростання площі територій, які не зазнають втручання людини. Дрібні гризуни (миші, пацюки, щурі), кількість яких також завжди зростає під час економічно складних ситуацій, виділяють вірус сказу під час укусів протягом всього свого життя, у той же час виразних ознак сказу у них не відмічається. Однією з найхарактерніших ознак сказу у собак є те, що з рота стікає велика кількість слини. Тварина може бути як надмірно агресивною, так і надмірно лагідною, у цьому випадку вона постійно намагається облизувати руки та обличчя свого господаря.

В Україні вже понад 40 років триває епізоотія сказу лісового (природного) типу [2]. Заходами, що спрямовані на боротьбу зі сказом – є вакцинація

домашніх тварин, імунізація диких м'ясоїдних тварин через розкладання оральних вакцин-приманок за допомогою авіатранспорту. За даними Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів такі види робіт було проведено в Україні у 2020 році. За допомогою авіатранспорту розпочато обробку територій в Україні з 2012 року. Наразі інформація за 2021 рік відсутня. За даними цієї ж служби у 2019 році в Україні було відмічено 908 випадків сказу, а у 2020 станом на 1 вересня 531. Також в Україні з приводу укусів тварин до початку війни щороку за медичною допомогою до лікувально-профілактичних закладів зверталось понад 100 тисяч людей, при цьому більше 23 тисяч з них отримували призначення на проведення антирабічної допомоги [2]. Упродовж липня-серпня 2020 року в Житомирській області зареєстрували 23 випадки сказу тварин. У жовтні 2022 року зафіксовано випадок сказу на вулиці Сосновій у місті Житомирі [4]. Цього ж року у Києві із січня до серпня вже зафіксовано чотири випадки сказу у безпритульних кішок. Усіх їх намагалися годувати люди. Також все частіше виявляється сказ у їжаків і білочок, яких також годують люди, або приносять їх додому [5].

У випадку укусів людей тваринами надання першої медичної допомоги передбачає негайне промивання рани що найменше 15 хвилин водою з милом, миючим засобом, йодом. Після цього потрібно негайно звернутись до медичної установи, подальші заходи здійснюються лікарем-рабіологом. Водночас обов'язково проводять екстрену профілактику правця [2].

Для встановлення діагнозу мають значення дані анамнезу, клінічна картина. Також для проведення прижиттєвої діагностики здійснюють дослідження відбитків рогівки та біоптату шкіри потилиці за допомогою імуноферментного аналізу. У останні роки все зростаючої популярності набуває полімеразна ланцюгова реакція у слині хворого [1]. Однак, не зважаючи на успіхи у вивченні цього захворювання, проблема його лабораторної діагностики залишається актуальною і надалі. Аналіз доступною у мережі Інтернет інформації не дозволив виявити в Україні клініки, на сайті яких було б сказано, що у разі потреби громадяни можуть пройти лабораторне дослідження з метою діагностики сказу. Наявна лише інформація про можливість діагностики та, навіть, експрес-діагности тварин, що не завжди можливо здійснити через смерть тварини або її втечу. Усе це створює додаткові складнощі для своєчасного виявлення та лікування захворювання. Загалом, діагностика сказу, його профілактика та епідеміологічні заходи вважаються через їх високу вартість економічним тягарем для країни. Саме через це у економічно не стабільні періоди ситуація щодо цього захворювання потребує пильної уваги.

Висновки. Сказ – зоонозне гостре інфекційне захворювання людини та тварин, епізоотія якого триває в Україні понад 40 років. Воно має два типи – міський та лісовий. Традиційними профілактичними засобами є вакцинація домашніх та імунізація диких м'ясоїдних тварин. Здійснення діагностики, профілактики та епідеміологічних заходів через високу вартість є економічним тягарем для країни. Інформація про проведення таких заходів в Україні

відсутня у вільному доступі за 2021 та 2022 роки. Від початку війни у населених пунктах не поодинокі випадки сказу тварин через зростання серед них кількості безпритульних. Аналіз інформації у мережі Інтернет не дозволив виявити в Україні клініку, де громадяни могли б пройти обстеження з метою діагностики сказу.

Список літератури:

1. Кіселик І. О., Зінчук О.М. Особливості клініки та діагностики сказу (огляд літератури та власні спостереження). Сучасні інфекції. 2010, №3. С. 87-91.
2. Сказ – епізоотична ситуація в Укр. URL: <https://dpss.gov.ua/news/skaz-epizootichna-situaciya-v-ukrayini>
3. Сказ. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Сказ>
4. НА ВУЛИЦІ СОСНОВІЙ У ЖИТОМИРІ ЗАФІКСОВАНО ВИПАДОК СКАЗУ ТВАРИНИ. У ЦІЙ ТА СУМІЖНИХ ЗОНАХ ВСТАНОВЛЕНО КАРАНТИН НА 60 ДІБ. URL: [HTTPS://ZT-RADA.GOV.UA/?PAGES=16085](https://zt-rada.gov.ua/?pages=16085)
5. ЗА БАЖАННЯ ДОТОРКНУТИСЯ ДО ЇЖАЧКА ЧИ ВУЛИЧНОГО КОТИКА МОЖНА ЗАПЛАТИТИ ЖИТТЯМ,— ВЕТЛІКАР. URL: [HTTPS://VESHIRNIY.KYIV.UA/NEWS/55461/](https://veshirniy.kyiv.ua/news/55461/)